

**Manuel Murguía, figura representativa na Renacencia da cultura galega, de
cuyo pasamento ven de se cumprir o cincuentenario**

DISCURSO DE MANUEL MURGUIA NOS XOGOS FRORAIS DE TUI DO 1891

Se noutros tempos me houberan dito que había de chegar este día, se me dixeran que había de ser o que dende a cima da vella acrópolis de Tyde, había de gritar *hossamna!* eu, nono creería. Mais por eso foi: e vede como pasado o noso deserto, xa sona pra nós, lonxe, moi lonxe o romor das olas do mar Roxo; xa temos as táboas da nosa lei e froreceu a vara de Araon; xa saímos *da casa de servidumbre, no mes da nova colleita*; xa estamos ao pé do Xordán, e as nosas tendas levántanse baixo o ceo da terra prometida.

Qué alegría! qué felicidade! qué doce momento este, en que sentindo tan preto de nós o romor e as frescuras das auguas ben amadas, dentro do recinto dobremente sagrado da cidade que leva un nome que soio ten significado na léngua dos nosos proxenitores, levantámonos no medio dos nosos, e lles falamos naquela fala que anque cásique morta, torna á vida de outros tempos e promete durar por siglos, na vida dun povo que a pon sobre o altar diante do que se queiman e arrescenden os perfumes sagrados. ¡Qué meigo día o de hoxe en que, inda non mortos os fogos acesos en vals e montes en honor do que anunciou a boa nova, e arredor dos cueas beilaron a súa danza mística os nosos aldeáns, —inda non apagados todos os ecos, e feitos xa, os milagres da Noite de S. Xoan—, olvidan o pasado e soio se pensa no porvir tan cheo de espranzas que comezan a froitificare! ¡Non víchedes no momento en que morrendo a lus das estrelas e os derradeiros resprandores dos lumes, e os ecos das cántigas que de un ao outro lado de Galicia resoan ao lonxe tristes e agudos como os de antigo címbalo; non víchedes —volvo a decire— como Venus tembra e palidece ante as cores da aurora, sin que antre a noite que se acaba e o día que amañece haxa o mais pequeno espazo? Pois ben, sin querelo, ese é como o noso símbolo. Inda non saídos das trevas da noite, cando xa chega a nós a lus do novo día. Somos de onte, e xa estamos no hoxe. Vede que milagre! Ca festa deste día pónselle o sello á victoria alcanzada!

Pro antes que fale dela, deixade, meus señores, deixade que saúde á vella cibdade en que ten lugar por primeira vez, a que de hoxe en diante, será a festa da nosa nacionalidade; e que ao mesmo tempo, a cantos están aquí presentes, lles diga: —Ténde ánimo e confiade nas vosas forzas, que non é mester máis pra sair ca nosa.

É de boa fada, facer estas ofertas no día pra os nosos, tan cheo de pormesas benditas; é boa, facelas ao pé das ondas sagradas que nos mandan os seus romores e as súas frescuras, no medio destes campos cheos de rosas, baixo estes ceos sereos e azúes, onde frorece o laranxeiro é o castiñeiro tende as súas ponlas cheas de ourisbos, e o vento xemie no piñeiral, e onse as olas que reventan nas penas da veiramar, e baíxa o noso río xemendo, e pasan as nubens, e xuntos

vánse os ventos do mar e da terra. Sobre da aia da antiga acrópolis, no medio da colina dúas veces sagrada onde os nosos páis oraron e combateron pola pátreia, é bó gritar: orade e combatide, pois é chegada a hora!

Chegou en verdade; dabondo o sabedes, como tamén que pasado o tempo dos queixumes, non hai outro remedio —se nós somos homes e queremos ser povo— que lembrarnos do que os alleos nos magoaron cos seus ditos e cos seus feitos. Tempo é xa, de que este Lázaro saia da sepultura en que o puxeron, e volva ao que foi seu. Pouco fai falla pra elo, pois todo está feito. O capítulo das queixas medio esquencido, pro vivo e inmarcesible o dos dereitos que nos compren. Os povos poñen decote unhas e outras no libro da súa historia: o que temos que facer é abrillo e leer nel. Nas súas páxinas misteriosas, encérrase sempre a leución necesaria. Con soio gardar o recordo dos pasados desastres, venga infreixibre os erros do destino contrario. Nelas aprenderán os nosos fillos, canto os vellos fixenon polos seus. Cando menos, verán como está alí escrito con letras de sangue, e espresado o inmortal deseio que nos animou pra chegar ao que chegamos neste momento, e levar adiante as nosas reivindicacións. Pode decirse que nese consentimento ao tempo, e no constante esforzo dos nosos pra facelas efectivas, está a súa lexitimidade. Delas témola forza, delas vennos o dereito con que tratamos de ser o que fomos, e sobre todo conservar canto, por unha serie de delorosas continxencias, veu tan a menos antre nós, que é coma si non fose. O primeiro o noso idioma.

O noso idioma! O que falaron nosos pais e vamos esquencendo, o que falan os aldeáns e nos hachamos a ponto de no entendela; aquel en que cantaron reis e travodares; o que, fillo maor da pátreia gallega, nola conservou e conserva coma un don da providencia; o que aínda ten nos nosos labres, as dozuras eternas e acentos que van ao corazón; o que agora oídes coma si fose un himno relixioso; o hermoso, o nobre idioma que do outro lado de ese río é léngua oficial que serve a mais de vinte millóns de homes e ten unha literatura representada polos nomes gloriosos de Camöens e Vieira, de Garret e de Herculano; o gallego, en fin, que é o que nos dá dereito á enteira posesión da terra en que fomos nados, que nos dá que pois somos un povo distinto debemos selo; que nos promete o porvir que procuramos, e nos dá a certeza de que ha de ser fecundo en bens pra nós todos. Nel coma en vaso sagrado en que se axuntan todolos perfumes, háchanse os principaes elementos da nosa nacionalidade, de novo negada e aínda mais, escarnecida. Dóulle o celta a súa dozura e a maor parte do seu vocabulario; o romano afirmouno, tén do suevo as inflexións, do noso corazón o acento afalagador, e os brandos sonos, e os sentimentos das razas célticas. Un tanto femeninos, é certo, pro que se tempran no valor heroico dos seus fillos. Léngua distinta —dí o aforismo político— acusa distinta nacionalidade. Digámolo nós tamén, se nos compre, con maor firmeza aínda, e poñamos de nós o que faga falla, pra que sea pra sempre esta léngua, en consonancia co noso espírito, e feita coma ningunha outra, pra a espresión dunha literatura tan oposta ao xenio da de Castilla como é esta que nós temos.

Eio tanto, meus señores, que naqueles tempos en que a hexemonía castelán imperaba sobre as diversas nacións do Estado español, a poesía gallega tan poderosa e estensiva nos sigros XIII e XIV,

enmudecéu de todo. Non se oía outro acento que o da musa chavacana: única mostrá do espírito literario permitido aos povos escravos. Escravos éramos, ende mal, e da peor casta; pois nin siquera, sabíamos que levábamos ao pé as cadeas. Enxordecíanos a grandeza militar do Estado polo que combatíamos arreo; non acertábamos a ver —e é un rasgo propio dos povos dominados—, nin a sospeitalo. Asomellábamos aos ilotas, esto é, pelexábamos e vencíamos tan só pra que os amos se chamasen vencedores, e coma taes se enchesen co noso. Cadeiras de Universidades, cadeiras de obispados e mosteiros, compríanlles a eles: nós non tñíamos nada que ver co esas cousas dos señores, nin servíamos pra máis que dar e manter soldados e mariñeiros. En todo o sigro XVI e XVII non tivemos máis que un poeta, siquera fose tan noso que nos seus versos óinse inda os xemidos da pátreas, e sñntense as súas inmortaes tristezas. É máis, dalle dereito ao noso amor, o haber tomado por seu, un asunto nacional, e anque en léngua extranxeira, como el mesmo dí, obedecendo os sentimentos dos seus. Aquela Inés de Castro *cuello de garza*, tan filla de Galicia que hastra tivo as súas inmortaes desventuras —a que nacéu a dous pasos de aquí, e ven da sangre dúas veces sagrada por ser do país e ser da dos pirmeiros—, déulle o argumento da *Nise lastimosa*, traxedia cuios coros teñen a serenidade e hastra a fatalidade das traxedias gregas. O que conoza a historia da nosa literatura, entenderá ben pronto o por qué escolléu un asunto que toca, coma quen di, ao corazón da nosa terra. Pois si uns din que por ser el dos de Castro e outros, que por habela tomado de autor portugués, nós debemos decir, que por ser cousa da súa sangre e da súa pátreas; e tamén porque aquela formosa roiba henchéu cas súas bágoas e catástrofe, o mesmo a historia que as tradicións gallegas, constituindo un asunto do todo lexendario e patriótico. Non paréz sinon que a ialma de Galicia había recibido o golpe que fireu de morte aquela súa filla: das poucas que, pola súa formosura merecía xa, ser muller e nai de reis. Tanto é así, tanto conmovéu seu tempo que o deloroso episodio perpetuouse nos nosos recordos, e quizáis, na literatura popular. Non se esquencéu del a musa culta. O mesmo Xoan Rodríguez de Padrón no seu *Servo libre de amor* cóntao despóis de pasados máis de cen anos. Por certo que sendo pra nós o episodio de Inés de Castro nos *Lusiadas*, un dos cadros máis fermosos e patéticos que un poeta pode concebir, (tanto que o poño ao lado de aquel en que o divino Dante contóu os amores de Lanciottto e da súa doce amiga) hachámolo xa no *Servo*, disposto, sentido, espresado, anque brevemente, por tan nobre modo, que as inmortáes estrofas de Camoens, parecen ser eco de aquela narrazón, e tomar dela as cores necesarias pra ferir as cordas do corazón humano. ¿Sabedes por qué foi esto? No é de fixo, que o gran poeta lusitano tivese lido as páxinas do noso trovador, sinon outra cousa superior: a voz da sangre e o rincón onde ún foi nado. Obedecendo Camoens e Rodríguez de Padrón aos sentimentos innatos no seu povo e na ialma que Dios lles dera, non puideron escapar á fatalidade da espresión. Ademáis ¿quén sabe se con un espírito que hoxe non entendemos do todo, respondendo ás tradicións que levaban a don Fernando de Trába a combater pola liberdade de Portugal, a don Paio Correa, ben preto de aquí nado, a conquistar os Algarves, a Xoan de Andeiro, ao conde de Camiña e aos nobres de Galicia que ao deixala terra íbanse a Portugal —quen sabe se ambos a dous poetas, fiéies a esa tradición e sentimento, entendían que aquela encanta-

dora muller poido ben ser lazo de unión entre os dous povos, e que a súa morte partira pra sempre, o que tal ves fora mellor, que non se separase; o que aparés xunto nos cancioneiros galecio-portugueses da Vaticana; o que a ialma popular levóu de ún ao outro confín, sin que poida decirse pola fala, nin polos sentimentos, nin mesmo pola historia, en qué logares habia froecido, o trovador, si baixo os da vella Galicia, si no novo Portugal?

É este último rasgo ben importante e que merece maior recordo, pois a ialma do noso povo, late forte e pura, e sincera na composición popular, mellor que en ningunha outra. Pois ben; vede os romances portugueses e notaredes que son como os nosos. Somellan dúas gotas de orballo que tembran nunha mesma rosa. Veñen dunhas mesmas fontes nacionaes, e son tan iguáes na fala coma nos sentimentos que espresan. Ás veces hastra se compretan. Os restos do romance *No figueiral, figueiredo*, restos á súa vez da epopeia máis por compreto gallega — e que conocemos porque a erudición portuguesa nola conservóu por sempre curiosidade literaria— teñen na nosa tradición oral, coma quen dí a súa consagrazón, pois gardóunos outro fracmento, quizáis o máis importante e máis tradicional, e máis conforme co xenio deste povo; porque nos presenta a muller, —coma nos poemas xermánicos— combatindo polos seus, e por ela tamén.

Ay! qué doncela valente
tén ao seu servicio o rey,

dí o romance, conforme ca historia, anque sea esquirta por estranxeiros que por boca do francés Froisart, asentan *Car sachez...* o que posto en romance equival a: "Porque habedes de saber que as mulleres en Galicia son fortes e de gran valor, tan grande, ou cási que tanto, como os homes."

Vede, polo mesmo, meus señores, si podemos decir con verdade, que nunca, nunca, nunca, pagaremos aos nosos hirmáns de Portugal o que nos haxan conservado estes e outros recordos, e sobre todo que haxan feito do noso gallego, un idioma nacional. Máis afortunado que o provenzal, encerrado na súa comarca propia, non morrerá. No outro lado do océano onde algúns comprácense, ao torto, ao meu entender, en pór a cuna das nacións do porvir, oírse sempre a léngua que falamos, que vamos esquencendo e que de novo tenderá a vida que meréz, se é que temos conciencia dos deberes que por propia vontade nos impuxemos. Na Asia, na Africa, na mesma Oceanía falarase ao lado das que coñece o mundo europeo e dominador. Dios que nos castigóu tanto, déunos esta groria.

Ca léngua temos asimesmo unha literatura e sobre todo unha poesía particular. Hai quen dí que no é certo. Por qué, eles o sabrán; pois en canto a nós, fartos estamos de sabelo contrario. A nosa poesía ten por musa o sentimento, mentras que a da España central e meridional, soio a imaxinación. Vede que difrencia tan esencial. En todo sucede o mesmo. A nosa poesía ten a nota humana, a nota moderna, e téna de antes de agora. Non morre polas *Filii* e as *Amarilis*, nin se encanta ca estranxeira palma de tan probes ornatos que soio poden ser admirados polos que non coñecen outra que resista as durezas do sol e da terra en que aquela se cría. Amá o home aquilo que o rodea dende a infancia; soio por eso pode o árabe hacharse contento da súa palma, como o habitante do polo do seu

liquen. Mais, no é posíbre negalo. Esta terra aínda xunta por verdadeiro milagre xeolóxico á das islas británicas, ten como xa fixeron notalos sabios, unha flora e unha fauna europea. E posto que dades, como é xusto, tanta importancia ao feito da raza e do medio ambiente, confesade que si o home vive na terra que lle compre, se a raza ariana que aquí fixo asento *seguéu o país*, o home destas terras é por inteiro europeo.

Eio en verdade, pola xente de quen ven, polas irrupcións que sofréu: eio en todos os órdenes, pro sobre todo no intelectual. Brilan aquí os fillos desta terra, nos traballos do pensamento. Non son como os que visten con fermosos roupaxes os conceptos alleos. Ao revés, aquí traballa o home a súa mel no propio cortizo. Poderán os demais vencelos no brillo, pro non na profundidade da doutrina. I é cousa de notare, que ao modo do filósofo que saca de sí todo o seu, así o noso poeta é o que ten en sí, e leva como unha fatalidade na súa ialma. É poeta subxetivo, palabra que parés feita tan soio pra designar con outra contraria, aos poetas que nada teñen de seu, máis que a espresión do exterior. Porque a verdade é, que o poeta subxetivo é tal, en canto fala do que ten en sí mesmo, e é obxetivo en canto pode decir co latino, que nada do que toca ao home, lle é alleo. Así, meus señores, aos esquirtores portugueses modernos, non lles custóu nada ser do seu tempo, mentras que os de Castilla e Andalucía, tomando o exterior por causa primeira, describen pro non sinten, pintan pro non penetran no íntimo, en fin, toman por realidades as sombras que os envolven. Os nosos poetas modernos foron os primeiros que sintiron e espresaron a nota humana. Hoxe mesmo están seguindo o camiño que lles amostró aquela santa muller que foi nai dos meus fillos, e de quen está tan cheo este meu corazón.

Non dudedes desta verdade por máis que vos digan. ¿Qué non nos negaron e negan os mesmos que toman as nosas xustísimas queixas por agravios ou por no-nadas? Neste mesmo instante chegan hastra nós as máxicas palabras de un dos máis grandes oradores deste sigro. Pro chegan non pra animarnos e sí pra maldisoarnos. El, que sempre tivo palabras de consolo pra os humildes e pra os perseguidos! Fíxoo sin duda algunha, porque é daquelas terras en que de antigo a lei do Korán, máis que palabra divina é unha espada. Cree ou morre se lles dixo, i eles dín o mesmo. A unidade dura, salvaxe, invasora, ou a morte. Ben se ve que hastra neste o home da Bética, e da Cartaxinesa é dobremente semita pola raza, e pola lei e modo de concebila. Despoxado ora aquela divina elocuencia do seu manto de ouro da pasión que a enxendra e do acento candencioso que lle presta, e decime se as súas palabras non parecen, mellor que esquirtas polo dedo de Dios no ceu das nosas montañas, esculpidas ca punta da cimitarra. Pensá asimesmo que nos parecerá a nosoutros dobremente xermánicos e libres, a autoritaria sentenxa breve, chea de desdéns, ao mesmo tempo sibílica, e que si por vir do grande home de Estado ten tanta importancia, foi pola contra pernunciada sin tomarse o traballo de decirnos pra qué. Non difine nin combate, mais trátanos á maneira musulmán, co seu desprezo mentras non lle chegue o tempo de ferirnos de morte, ca súa espada.

Pro vede qué gran contradición! amando a liberdade enténdeade de modo, que pra el a unidade do Estado, é Dios inmortal. Chegarse ao altar en que esa divinidad ten asento e el sirve como sumo sacer-

dote, equival á maior profanación. Estende as mans e condena. Ca mesma indefrensa que nós falamos do seu Almansor fillo da tribu, e que tivo por suprema felicidade a iaugua da cisterna, así el duns reis Garcías que dí espectros da Idade Media; e eso que cando menos, eran de sangrè superior e combatían por Cristo. Ah! non parés sinón que el e os seus, votan de menos a compañía daqueles homes e súas ficticias civilizacións e que non saben perdoarnos que os redimísemos do seu cautiverio, e lles déramos unha lei e unha povazón europea.

Verdadeiramente, téntannos a que lles repriquemos: —Léde a historia, ela vos dirá o que fumos e o que semos, e que non hai en todo elo, as *simples coincidences dialectales* de que se nos fala, senon *realidades etnoxénicas* que no é posibre desconocer e menos negar. Cando vos vemos, homes do mediodía, cando vemos as vosas mulleres en que a raza semita puxo a súa inmutabre e monótona beleza; cando sentados na veira do Mediterráneo e á sombra da estranxeira palma, oímos as cancións feitas pra resoar ao largo do deserto; cando entramos na vosa casa, vivo trasunto da tenda do pastor bereber, estonces é cando se fai patente pra nós, o perpetuo conflicto en que, en todolos órdenes, vivimos con vosco. Na relixión, no arte, na lei, —a lei nosa porque sodes libres— somos alleos os uns aos outros. ¿Qué máis? na mesma familia que é donde persisten con máis forza os rasgos fundamentaes de cada povo, aparecedes tan diversos de nós, como a familia semita o é da ariana.

No está ben que volo votemos na cara, pro, ¿qué facer, se acabades de pernunciar coma unha inxuria e como unha ameaza, a difinitiva sentenza? Do alto do voso Sinai nos gritades *lasciate ogni speranza!* Cando Tarif entróu nas cibdades da Bética, dende onde o chamáchedes cas vosas voces, e lle abríchedes as portas cas vosas mans, ben dixéchedes que a lei de Cristo cedería á do Korán; e xa sabemos o que pasóu. Nunha soia cousa tendes razón; non, no é posibre que o Estado español perez, nin que se creben os seculares fundamentos en que descansa. Nós que o fixemos co noso sangue e con sete sigros de combates, non seremos nunca reos de parricidio; nunca pediremos máis que a liberdade que nos quitáchedes so pretesto de facernos libres. Finxides creer que tras da palabra autonomía, se esconde o feito separatista, mais no é verdade: sequer non baste decírvolo todolos días, repetírmolo de novo. Non, as distintas entidades nacionaes que hoxe viven aquí baixo un mesmo réximen, non tratan en maneira algunha de sopararse as unhas das outras. Ao contrario, queren unirse inda máis, anque con máis doces lazos do que os durísimos con que téndes atadas as provincias ca capital. Non lles prace, que parodiando a Danton, digades nunca que os de Madrid, son seus lexítimos representantes. Polo demáis, ben sabedes que non tratan de se constituir en Estados independentes —anque o foron xa— percuran tan soio, que os teñan e contén coma *Estados nacionaes incompletos*, que vivindo baixo unha mesma man e bandeira, seguen a súa lei, conservan as súas costumes, falan a súa lénghoa e non ven acabarse todo o seu, baixo o peso da centralización: esa nova praga que veu a sustituir no mundo moderno, con nome de liberdade, a libértade mesma.

Certo que acostumados coma vos hachades ás facilidades dun poder que ata e desata según lle praz, temedes non séi qué perigos pra a pátreá que decidés amar tanto —coma si nós nona amásemos!— Pro a verdade é outra. Vindo a doutrina rexionalista, a in-

producir no réxime do Estado unha nova organización, tédela por contrárea, soio porque non vos permite seguir na vosa indolencia e rutina. Decídesvos fillos das novas correntes e non vos atrevedes a fiarvos delas. Ah! ben vemos que o que vós temedes, non son os perigos de que nos falades, senon o traballo que vos ven: non a diminución do poder do Estado, senon a do voso poder.

Sinto na ialma que en momentos como éste e en autos feitos tan sóo pra falar de cousas apacibres, teña que molestarvos con taes refreisiós. Dóime sobre todo polas donas que me escoitan e que queredian mellor escoitar outros acentos, ver pasar outras imáxens máis gratas e risoñas, e que —á maneira que neste val fermosísimo, os ventos da mañán murmuran e deixan os seus misteriosos sagredos no seo das rosas abertas—, lles dixesen algo do que teñen no seu corazón e nos seus pensamentos de tódolos días. ¿Mais, qué facerlle? Ven do alto a ameaza e no era pra deixala pasar. Dende a tribuna que hoxe nos dá o amor que sentides polas cousas da terra, estas miñas palabras teñen máis eficacia. Vaian pois a decirlles que no estamos dispostos a soportalos hasta o día do xuicio.

Queden na súa paz, pensen que o seu califato no ha de ter término. Nós somos outros homes, e vamos directamente ao fin proposto. Nonos han de deter as ameazas dos que no nome sagrado da pátreas escomulgan os nosos ideais. Aquí, nesta terra con límites naturaes, con raza, con léngua e historia propia; aquí onde é tan perseverante a fidelidade con que gardamos os recordos do que podemos chamar o noso paraíso, aquí señores, nin importan nin poñen medo as ásperas palabras dos que se dín nosos amos. E que teñan en conta que canto máis sofridos fomos, máis dereito temos a non seguir sufrindo; tanto máis fixemos o que lles pracéu, tanto máis dereito temos a facelo que nos práz; que tanto en fin habedes gritado, que é xa hora que a nosa voz pase por enriba da vosa.

Dito esto, calemos xa, e non pensemos sinon no que nos compre. Abramos as nosas almas aos novos pensamentos e deixemos chegar o aire que trae as mudanzas certas. Pensemos que non en valde temos en Galicia os restos daquel celeste guerreiro, enemigo da xente de Mahoma. Homes europeos, homes de Cristo, a victoria está por nós. Os homes do Korán, os semitas que inda erran como sombras polas terras de España, sóo importan porque son un perigo e un estorbo.

MANUEL MURGUÍA